

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2019:
Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний,
національний та регіональний аспекти»**

XXII Всеукраїнська науково-практична конференція

ТЕЗИ

Право

Миколаїв, 11–16 листопада 2019 року

Миколаїв – 2019

Могілянські читання – 2019 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXII Всеукр. наук.-практ. конф. : тези доповідей : Право, Миколаїв, 11–16 листоп. 2019 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 48 с.

СЕКЦІЯ: Право

ПІДСЕКЦІЯ: Галузеві юридичні науки

УДК 343.226

Багінський Д. С.,
в. о. викладача кафедри конституційного,
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

З прийняттям 6 грудня 2017 року Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» у Кримінальному Кодексі України (далі КК України) з'явилась нова стаття 126-1. Ця стаття передбачила вперше в історії вітчизняного кримінального законодавства кримінальну відповідальність за здійснення домашнього насильства.

Так, відповідно до ст. 126-1 КК України домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Водночас, слід зауважити, що у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) також є стаття, що встановлює адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення

Ураховуючи, що вищезазначений злочин належить до злочинів невеликої тяжкості, що очевидно із аналізу санкції статті, а також той факт, що обидві статті передбачають відповідальність за досить схожі діяння, слід здійснити розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Перше, на що слід звернути увагу – це об'єкт посягання. Так, об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту прав людини. Як зауважується у науковій літературі це наступні права: на рівний захист перед законом; на захист від Гендерної дискримінації; на захист від жорстокого ставлення; на життя та фізичну недоторканність; на найвищі стандарти фізичного та психічного здоров'я.

В свою чергу, з аналізу диспозиції статті 126-1 КК України можемо зробити висновок, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, а додатковим факультативним – воля, честь, гідність особи, її психічна недоторканність.

У структурі об'єкта посягання в науці кримінального та адміністративного права зазвичай розрізняють потерпілого. Потерпілим від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, так само як і злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, є члени подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Однак, слід зауважити, що до потерпілого від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, також належить особа, яка зазнала насильства через її належність до певної статі.

Наступним елементом складів, що передбачають відповідальність за здійснення домашнього насильства, який підлягає встановленню, є об'єктивна сторона протиправного діяння.

Зазначимо, що об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, полягає у наступних альтернативних діяннях: 1) вчинення домашнього насильства; 2) вчинення насильства за ознакою статі; 3) невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений; 4) неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі винесення заборонного припису.

При цьому, під першими двома зазначеними діяннями розуміється умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо).

Однак, зрозуміло, що порівнюючи ст. 126-1 КК України та 173-2 КУпАП, нас цікавить саме домашнє насильство, зокрема спосіб його вчинення, як ознака об'єктивної сторони. Так, злочин, передбачений ст. 126-1 КК України, вчиняється способом фізичного, психологічного або економічного насильства, а адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-2 КУпАП – способом фізичного, психологічного чи економічного насильства (тільки насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, а також погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо).

Також слід звернути увагу на те, що до домашнього насильства, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, не висувається ознака «систематичність», натомість для наявності складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, необхідне систематичне вчинення домашнього насильства. Під систематичністю у науковій літературі розуміють вчинення його від трьох разів і більше. Водночас, усі вчинені діяння мають бути об'єднані спільним умислом.

Наступною ознакою об'єктивної сторони, що потребує порівняння в контексті нашого дослідження, є наслідки. Так, наслідками адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, є шкода фізичному чи психічному здоров'ю потерпілого або можливість її настання. Наслідками ж злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, є фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи.

Як бачимо, наслідки від домашнього насильства, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, та наслідки від домашнього насильства за ст. 126-1 КК України в окремих випадках є досить схожими. При цьому, зазначимо, що, обидві статті містять оціночні поняття, а тому досить важко конкретно відмежувати, наприклад, шкоду фізичному здоров'ю від розладу здоров'я, а шкоду психічному здоров'ю від психологічних страждань. Ось чому ознака систематичності в окремих випадках є чи не головним критерієм розмежування домашнього насильства за ст. 173-2 КУпАП та ст. 126-1 КК України.

Порівнюючи суб'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, та злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, слід зауважити, що він в обох протиправних посяганнях – спеціальний, тобто, це фізична осудна особа, що досягла віку 16 років, і є членом подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних чи близьких відносинах з потерпілим.

Суб'єктивна сторона характеризується і в випадку домашнього насильства, як адміністративного правопорушення, і в випадку злочин-

ного посягання, умислом. Окрім того законодавець підкреслив, що для наявності складу злочину умисел повинен бути систематичним.

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що домашнє насильство, яке передбачене ст. 126-1 КК відрізняється від домашнього насильства, яке передбаченого ст. 173-2 КУпАП об'єктом посягання, систематичністю як ознакою об'єктивної сторони, настанням суспільно небезпечних наслідків у вигляді фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

У той же час, на сьогоднішній день окремі положення законодавства, що передбачають відповідальність за домашнє насильство, потребують роз'яснення та змін.

УДК. 349.221:331.109

Валецька О. В.,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПІДВІДОМЧІСТЬ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

З прийняттям Конституції України виникла потреба у перегляді низки положень чинного законодавства, зокрема й тих, які регулюють питання підвідомчості. З урахуванням ст. 124 Конституції України Пленум Верховного Суду України у п. 8 постанови «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» зазначив, що судам підвідомчі всі справи про захист прав і свобод громадян. Тому судам підвідомчі будь-які справи, які виникають з трудових правовідносин.

Ураховуючи вимогу трудового законодавства чи бажання, волю заінтересованої особи, яка звертається до суду за захистом трудових прав, можна виділити, відповідно, виключну чи альтернативну підвідомчість справ, які виникають з трудових правовідносин.

Сутність виключної підвідомчості трудових справ полягає в тому, що ст. 232 КЗпП відносить вирішення певних трудових спорів тільки до компетенції суду. Це трудові спори про поновлення на роботі незалежно від підстав припинення трудового договору, зміну дати і формулювання причин звільнення, оплату за час вимушеного прогулу або виконання нижчеоплачуваної роботи; працівників підприємств, уста-

нов, організацій, де КТС не обираються; власника або уповноваженого ним органу про відшкодування працівниками матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі організації; працівників у питанні застосування законодавства про працю, яке відповідно до чинного законодавства попередньо було вирішено власником чи уповноваженим ним органом і профспілковим органом підприємства, установи, організації в межах наданих їм прав; про відмову у прийнятті на роботу: працівників, запрошених на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, установи організації, молодих спеціалістів, виборних працівників після закінчення строку повноважень тощо.

Крім того, ч. 1 ст. 233 Кодексу законів про працю визначає, що працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору до суду у 3-місячний строк, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення права, а якщо справа про звільнення – у місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки. У разі порушення трудового законодавства про оплату праці має право звернутися працівник до суду про стягнення належної йому заробітної плати без обмежень строком, а щодо звернення роботодавця до суду з питань стягнення матеріальної шкоди з працівника – встановлюється строк один рік з дня виявлення заподіяної підприємству шкоди. Ст. 234 КЗпП встановлює, що суд може поновити пропущені з поважних причин строки.

Суттєві зміни були внесені до ст. 235 зміни, які регулюють питання поновлення на роботі, зміни формулювання причин звільнення, оформлення трудових відносин з працівником, який виконував роботу без укладення трудового договору, та встановлення періоду такої роботи.

Ст. 19 Цивільного процесуального кодексу визначає, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку: наказного провадження; позовного провадження (загального або спрощеного); окремого провадження. Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду: 1) малозначних справ; 2) справ, що виникають з трудових відносин; 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально

посвідченої згоди на такий виїзд; 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Висновок. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, при здійсненні правосуддя суди захищають гарантовані Конституцією та трудовим законодавством права та інтереси найманих працівників і роботодавців у нових соціально-економічних умовах. По-друге, спори, що виникають із трудових правовідносин, розглядаються судами за загальними правилами позовного провадження, але мають деякі процесуальні особливості, що стосуються строків звернення до суду за вирішенням трудового спору, підсудності трудових спорів, судових витрат, доказування в суді у трудових справах.

УДК 343.1(091)(477)(043.2)

Кобак М. В.,
начальник відділу Миколаївського окружного
адміністративного суду, аспірант, старший викладач кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІСТОРІЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Становлення кримінального процесу України відбувалось довгий період і кожен його історичний етап перебував у тісному зв'язку з розвитком суспільства, що знаходило безпосередній вияв у нормативних актах кримінально-процесуального законодавства. Саме норми кримінально-процесуального права дозволяють сформулювати принципи кримінального провадження, визначити їх зміст та сутність, обґрунтувати ті фундаментальні положення, на яких базується як наука, так і практика кримінального процесу.

Появу принципів кримінального провадження можемо пов'язувати з початком існування кримінального процесуального законодавства України, кодифікація якого відбулась аж у 1922–1924 рр. у роки існування УРСР.

Так, перший кримінально-процесуальний кодекс УРСР затверджено Всеукраїнським ЦВК 13 вересня 1922 року. Він вже закріплював: гласність, усність і безпосередність судового процесу; право на захист

для обвинуваченого; право на перекладача для осіб, які не володіють мовою більшості – якою відбувається провадження процесу; публічність судових засідань; позбавлення волі та взяття під варту виключно у випадках, та порядку, передбаченому законом.

30.12.1922 року був утворений СРСР, в склад якого включена і УРСР. І це стало відправною точкою для реформування як законодавства в цілому, так і кримінально-процесуального зокрема. Вже 20.07.1927 року прийнято КПК УРСР, що набув чинності 15.10.1927 року.

Щодо КПК УРСР 1927 року слід вказати, що більша частина його положень дублювала норми КПК УРСР 1922 року. Однак було і ряд новел – розширено права органів попереднього розслідування та прокуратури щодо закриття кримінальних справ за відсутності складу злочину; заборона органам досудового розслідування, судам відмовляти у прийнятті до провадження кримінальні справи або закривати їх за підставою відсутності покарання за вчинене суспільно небезпечне діяння у КК УРСР; право участі захисника у провадженні кримінальної справи лише зі стадії судового слідства; можливість допиту захисника у якості свідка у разі наявності у нього інформації про вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 542–5414 КК УРСР; підтримання положень КК УРСР щодо аналогії закону та ін.

Таке законодавче закріплення антидемократичних засад порушувало права та свободи людини та мало безпосередній вплив на об'єктивність при провадженні кримінальних справ.

Хоча Кодекси 1922, 1927 років ще зберігали поняття «сторони» кримінального процесу, але не згадували про змагальність як рушійну силу кримінального процесу. Не було й прямої норми про рівність прав сторін, на суд перекладалися окремі функції кримінального переслідування. Відтак оцінка КПК УСРР 1922 року як правового акту, що закладав фундамент демократизації кримінального процесу, а тим паче проголошував принципи змагальності чи рівноправності сторін, є децю перебільшеною.

Водночас радянський період розвитку процесуальної науки відзначається загостренням дискусії довкола сутності змагальності в кримінальному процесі соціалістичного зразка.

Важливим кроком на шляху лібералізації кримінально-процесуального права стало ухвалення в грудні 1958 року Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, демократичний характер яких виражався в таких положеннях, як недоторканність особи; здійснення правосуддя тільки судом; незалежність суддів і підкорення їх тільки закону; гласність судового розгляду; безпосередність, безперервність і усність судового розгляду; рівність прав його учасників;

забезпечення обвинуваченому права на захист; оцінювання доказів слідчим, прокурором, суддями за їхнім внутрішнім переконанням.

Наступним етапом в розвитку принципів кримінального провадження стало прийняття 28 грудня 1960 року нового на той час КПК УРСР, який вступив в дію 1 квітня 1961 року. У ньому вперше було сформульовано «вимоги до органів дізнання, слідчого, прокурора та суду – виявляти при провадженні у справі причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, і вживати заходів до їх усунення. Основи кримінального судочинства і КПК союзних республік суттєво розширили права обвинуваченого і його захисника, допустивши останнього в стадію попереднього розслідування. Були розширені також права потерпілого та інших учасників кримінального процесу».

Прийняття Конституції СРСР 1977 р. відзначилось вираженими змінами в законодавчому закріпленні принципів кримінального процесу. Вказана Конституція збагатилась багатьма новими принципами правосуддя. Мова йде про наступні важливі положення, які перенесені з галузевого законодавства в Конституцію СРСР: «правосуддя в СРСР здійснюється виключно судами», «всі суди в СРСР утворюються на началах виборності», «судді та народні засідателі відповідальні перед виборцями чи органами, які їх обрали, звітують перед ними і можуть бути відкликані в установленому законом порядку», «народні засідателі при втіленні правосуддя користуються всіма судді», «правосуддя в СРСР здійснюється на началах рівності громадян перед законом та судом». Вперше на конституційному рівні закріплено інститут адвокатури.

Позитивні зміни щодо впровадження демократичних засад у кримінальне провадження відбулись з моменту проголошення незалежності України. В КПК 1960 року постійно вносились зміни, спрямовані на демократизацію та розширення прав і законних інтересів учасників кримінального процесу. Зокрема, Законом України від 19 грудня 1992 р. «Про адвокатуру», а в подальшому і законом від 21 червня 2001 р. збільшений обсяг прав адвоката у кримінальному судочинстві (ст. 45–48 КПК України).

Відмітимо, що великими проривом в розвитку кримінального процесуального права стало закріплення в Конституції України принципу змагальності.

Але аж 21.06.2001 року Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» № 2533 запроваджено принцип змагальності, розмежовано функції обвинувачення, захисту й вирішення справи між суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, виключено суд з числа суб'єктів, на яких покладено обов'язки щодо збирання доказів для встановлення обставин справи.

Однак державна незалежність України та затвердження правових принципів її існування диктувало гостру необхідність в прийнятті нового нормативного-правового акту кримінального-процесуального законодавства.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України було прийнято аж 13 квітня 2012 року, який визначається концептуально іншими положеннями щодо кримінального провадження. Зокрема, слід вказати про появу у КПК окремої глави 2 «Засади кримінального провадження», в якій законодавець вперше закріпив 22 загальні засади, яким повинні відповідати зміст та форма кримінального провадження.

Таким чином, можемо стверджувати, що з моменту кодифікації кримінально-процесуального законодавства України принципи кримінального провадження зазнавали великих змін залежно від положень кодексів, які були чинними на кожному етапі розвитку української держави.

УДК 343.132:342.7

Коваль А. А.,
доцент кафедри конституційного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

НАПРЯМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Забезпечення прав людини у кримінальному судочинстві більшою мірою залежить від ефективності кримінальних процесуальних норм, що регламентують порядок їх провадження. У процесі дослідження стану забезпечення прав людини, було проаналізовано кримінально-процесуальне законодавство України та виявлено численні проблемні питання регламентації процесуальної форми здійснення останніх.

Першим напрямом є прийняття Верховною Радою України ухваленого у першому читанні Проекту Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення окремим категоріям засуджених осіб права на правосудний вирок. Зазначений законопроект покликаний урегулювати підстави та порядок оскарження обвинувальних вироків у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини, що були ухвалені на підставі Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року. На сьогоднішній день ста-

тистика перегляду судових рішень є невтішною. За даними співробітників правоохоронних органів досить значний відсоток осіб відбувають покарання за злочини, яких не скоювали. Європейський суд з прав людини у десятках справ констатував порушення прав людини у зв'язку із засудженням на підставі сфабрикованих доказів або вибитих під тортурами зізнань. Українські суди усіх рівнів залишалися глухими до таких аргументів захисту. Та, на жаль, не всі свавільно засуджені зверталися до Європейського суду – або через відсутність адвоката, або через повну зневіру, або з інших причин.

Також наступним важливим напрямом гармонізації законодавства та удосконалення механізму забезпечення прав людини, на наш погляд, має стати *інтенсифікація запровадження практики Європейського Суду з прав людини*. Зазначена практика заснована на принципі забезпечення загальних засад судочинства при судовому розгляді, а також дотриманні вимог міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини, зокрема:

1) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка містить наступні цікаві в аспекті нашого дослідження положення: заборона органів державної влади втручатись у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб; заборона зловживання правами, тобто жодне з положень Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції; визначення меж застосування обмежень прав (обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені;

2) Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухваленої Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на 765-му засіданні заступників міністрів), що закріплює повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції, правове підґрунтя втручання до нього, неприпустимість будь-якого свавільного втручання до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції. У Рекомендації зазначається, що будь-яке втручання в приватне життя завжди має роз-

глядатися як винятковий захід, який навіть у тих випадках, коли він виправданий, не повинен виходити за межі абсолютної необхідності;

3) Декларації про поліцію, що була прийнята в 1979 році Парламентською Асамблеєю Ради Європи, відповідно до якої законодавство повинно передбачати юридичні гарантії і відшкодування шкоди, нанесеної в результаті дій поліції.

4) Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб 1996 року, відповідно до якого державні посадові особи не використовують своє офіційне становище для невиправданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своїх сімей. Вони не беруть участі ні в яких угодах, не займають ніякого становища, не виконують ніяких функцій і не мають ніяких фінансових, комерційних або інших аналогічних інтересів, які несумісні з їх посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням.

Слід також зазначити, що відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права, а також, що Рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною. Однак, мусимо констатувати, що сьогодні в нашій державі склалася така ситуація, що рішення Європейського суду з прав людини майже не виконуються, що аж ніяк не сприяє забезпеченню та утвердженню прав людини в Україні.

Одним із рішень цієї нагальної проблеми може стати запропоноване у резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 22.01.2013 *створення національного органу, що буде відповідальний за виконання рішень Європейського суду з прав людини*, активна участь парламенту у реалізації цих рішень і, зокрема, у виявленні «структурних недоліків», а також посилення урядом тиску і прийняття більш жорстких заходів у випадку зволікань і безперервного недотримання постанов суду.

Таким чином, напрями гармонізації законодавства та удосконалення механізму у сфері забезпечення прав людини в кримінальному провадженні залишаються відкритим питанням. Запропоновані нами напрями та нововведення стануть гарантією дотримання законності не лише при провадженні НСРД та забезпечення прав осіб, відносно яких такі НСРД проводилися, а під час усього кримінального провадження та судочинства в цілому.

Колодочка О. Є.,
викладач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ «ЗРУЧНОГО» ПРАПОРА

Уперше умови надання національності суднам та їхньої реєстрації були визначені у Конвенції ООН про відкрите море 1958 р., а згодом закріплені Конвенцією ООН з морського права 1982 р. Так, ст. 91 Конвенції 1982 р., державам-учасникам було надано право самостійно визначати умови надання своєї національності суднам, реєстрації суден на їхній території, а також надання права плавати під своїм прапором. Судна мають національність тієї держави, під прапором якої вони мають право плавати. Окрім цього, ця стаття вказує на необхідність існування реального зв'язку між державою і судном, а також передбачає обов'язок держави видавати відповідні документи суднам, яким вона надає право плавати під своїм прапором.

На початку ХХ століття кілька держав прийняли закони про спрощену реєстрацію іноземних суден під прапором своєї країни. Ще в часи Першої світової війни Панама, а пізніше Гондурас прийняли закони про умови реєстрації іноземних торгових суден, що дозволяють обійти конкурентів, що плавають під національними прапорами розвинених держав. Досягалося ця шляхом спрощення, а часто і навмисного заниження вимог у соціально-трудовій сфері та оподаткуванні. Панамський судовий реєстр став відкритим для іноземних судовласників, а панамський прапор виявився для них «зручним», тобто добре пристосованим для використання в інтересах певних осіб. З початку існування «зручний» прапор не сприймався серйозно. Його користь вперше розпізнали американські виробники спиртних напоїв і контрабандисти. У часи «сухого» закону вони зробили для себе відкриття: якщо змінити американський прапор на панамський, то можна уникнути багатьох незручностей, пов'язаних з нормами американського законодавства. У 1922 р. панамський прапор використовувався власниками пасажирських суден США, щоб обійти «сухий» закон.

Спрощений процес реєстрації включав в себе, в тому числі заниження оподаткування і стандартів охорони праці. Така практика швид-

ко набула популярності і небачений масштаб – зараз більше половини всіх судів в світі плавають під так званими зручними прапорами. До числа держав, що надають зручні прапори, Міжнародний професійний союз моряків (ITF), відносить такі країни: Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Бермудські острови, Болівія, Бірма, Камбоджа, Кайманові острови, Коморські острови, Кіпр, Екваторіальна Гвінея, Франція (другий реєстр), Грузія, Німеччина, Гібралтар, Гондурас, Ямайка, Ліван, Ліберія, Мальта, Республіка Маршаллові Острови, Маврикій, Монголія, Нідерландські Антильські острови, Північна Корея, Панама, Сан-Томе і Принсіпі, Шрі-Ланка, Сент-Вінсент і Гренадіни, Тонга, Вануату. Більше 30 % світового тоннажу торгового флоту знаходиться під юрисдикцією Панами.

Реєстрація судна є головною умовою набуття національної приналежності та права плавання під державним прапором. На морському судні встановлюється правопорядок держави прапора, який може значно відрізнитися. На державу прапора покладається обов'язок контролю за дотриманням норм міжнародного права її суднами, де б не знаходились останні. Держава прапора повинна гарантувати збереження безпеки на морі. Вона поширює свою юрисдикцію на всі судна, що плавають під її прапором. Держава зручного прапора не може бути учасницею міжнародних конфліктів чи воєнних дій. З огляду на це найбільш привабливими видаються маленькі країни, які не створюють ні для кого військової загрози, а також країни, які взагалі не мають виходу до моря.

Реєстрація суден під іноземними прапорами здебільшого зводиться до перевodu морських суден під юрисдикції, які пропонують пільгові умови реєстрації та подальшого обслуговування. «Зручний» прапор – явище, яке не має чіткого юридичного визначення, але реально існує і визнане багатьма країнами світу. Ця форма реєстрації з'явилася у практиці міжнародного судноплавства після Другої світової війни, коли деякі держави стали надавати за певну плату свій прапор будь-якому іноземному торговельному судну. Тобто «зручний» прапор – це національний прапор якої-небудь країни, під яким ходить судно, хоча його власником є фізична чи юридична особа іншої національності.

Водночас «переваги» в окремих питаннях реєстрації в багатьох випадках виявляються згубними як для власника, так і для екіпажу судна. І проблема в цьому разі полягає у відсутності реального зв'язку судна з державою прапора. Зокрема, таким державам не вигідно встановлювати жорсткі вимоги до стандартів безпеки суден, особливо в питаннях технічного стану суден і комплектування екіпажами, оскільки витрати

за цими статтями становлять значну частину затрат на утримання судна, економія цих коштів є одним із важливих чинників залучення власників суден у відкриті реєстри.

Так, згідно з даними ІТФ заробітна плата філіппінського моряка, який працює під «дешевим» прапором, майже у 8 разів є нижчою, ніж заробітна плата японського моряка, який працює під своїм національним прапором, а українського – приблизно в 3–4 рази. З іншого боку, морські адміністрації, які здійснюють реєстрацію суден у відкритих реєстрах, досить часто не мають необхідного за кількістю й кваліфікацією персоналу. Тому вони просто не здатні здійснювати передану їм державою прапора функцію контролю в тому обсязі, що вимагається нормами міжнародного морського права.

Підняття державного прапора на судні є тим юридичним фактом, який дозволяє застосовувати до відносин, що виникають на цьому судні, національне право країни прапора. Але законодавство держави прапора судна може навіть не доводитися до членів екіпажу. Така правова невизначеність особливо стосується капітана, який за законодавством багатьох країн несе у тому числі і кримінальну відповідальність за порушення законодавства держави прапора судна. В умовах відсутності реальної юрисдикції держави, де зареєстроване судно, життєдіяльність екіпажу фактично регулюється не суверенною державою, а суверенним судновласником. Фактично на судах під «зручним» прапором моряки змушені розраховувати не стільки на закон, як на порядність судновласника. Загальновизнаною є тенденція розцінювати «зручні прапори» як негативне явище внаслідок відсутності належного реального зв'язку між державою реєстрації та судном, а також низькі вимоги до технічного стану суден і недотримання на таких судах соціальних гарантій захисту прав моряків, однак на сьогоднішній день завдяки роботі ІТФ, наразі близько третини всіх суден, що плавають під «зручними прапорами», покриті колективними угодами МФТ, які забезпечують прямий захист. Отже, набутий досвід та практика співпраці з судновласниками, менеджерами суден, моряками та профспілками, дає змогу зробити висновок, що кількість недобросовісних учасників морської індустрії буде поступово зменшуватися за умови встановлення реального зв'язку між судном та державою прапора.

Кравченко І. А.,
канд. юрид. наук, старший викладач кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

Перша половина ХХ ст. супроводжувалася глобальною зневагою і утиском природних прав і свобод людини, що підтверджується всім відомими репресивними заходами держав в період між світовими війнами. Однак саме жакливі наслідки Другої світової війни ініціювали процес поглибленого переосмислення світовою спільнотою значення проблеми прав людини. Унаслідок цих жакливих подій були розроблені міжнародні стандарти прав людини, суть яких полягає в тому, що природні права особи мають позадержавне походження. З проголошенням незалежності Україна взяла зобов'язання перед світовою спільнотою щодо забезпечення прав людини і громадянина. Саме для цього, наслідуючи правовим традиціям демократичних країн, в Україні було запроваджено інститут омбудсмена – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що став субсидіарним способом забезпечення прав людини у нашій країні. Уповноважений є посадовою особою, до якої можливо звернутися у разі незадоволення адміністративним рішенням, процесом його прийняття, а також діями працівників державного апарату. Відповідно до чинного законодавства Уповноважений здійснює контроль за дотриманням принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин; проводить моніторинг та узагальнює результати дотримання принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин; розглядає звернення осіб та/або груп осіб з питань дискримінації; веде облік та узагальнює випадки дискримінації в різних сферах суспільних відносин; висвітлює у щорічній доповіді питання запобігання та протидії дискримінації та дотримання принципу недискримінації; здійснює співпрацю з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн з питань дотримання міжнародних стандартів недискримінації.

Загалом основні права Уповноваженого визначені у ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» однак, науковці і ряд юристів України вважають, що передбачений перелік є неповним і з метою посилення ролі останнього у механізмі

захисту прав громадян потребує деякого розширення та доповнення. Вони пропонують у новій редакції Закону закріпити додаткові права. По-перше право законодавчої ініціативи. Зарубіжний досвід законодавчої діяльності свідчить про те, що близько половини внесених в законодавчі органи пропозицій омбудсмана по удосконаленню законодавства в сфері прав людини і громадянина задовольняються. По-друге за власною ініціативою звертатися до суду із заявою про скасування актів, якими порушуються права та свободи людини і громадянина. По-третє право вносити подання до органів державної влади та органів місцевого самоврядування про усунення з посад осіб, котрі неодноразово або грубо порушують права та свободи людини і громадянина. По-четверте право проводити розслідування, в тому числі за власною ініціативою.

Зазначимо, що Уповноваженому, ще і надано право на застосування адміністративного примусу, відповідно, чинним законодавством передбачена відповідальність за невиконання законних вимог Уповноваженого ВРУ з прав людини або представників Уповноваженого ВРУ з прав людини, за ст. 188⁻⁴⁰ КУпАП передбачена відповідальність у вигляді штрафу на посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вважаємо, що доцільним буде доповнення санкції зазначеної статті такими видами адміністративних стягнень як: виправні роботи, громадські роботи, адже накладення стягнення у вигляді штрафу (максимально 3400 грн.), у більшості випадків не досягає мети юридичної відповідальності, а саме недопущення вчинення правопорушень у майбутньому.

Як приклад можемо розглянути таку ситуацію, у провадженні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини перебувала справа щодо недоступності для осіб з інвалідністю, які користуються інвалідними візками, підземних пішохідних переходів) у одному із районів міста Києва. У ході провадження Уповноваженим неодноразово вносились подання до міської державної адміністрації стосовно вжиття невідкладних заходів, спрямованих на усунення бар'єрів у можливості вільного пересування людям з інвалідністю, що само по собі являється дискримінацією людей з інвалідністю Проте впродовж року відповідальними особами не було вжито належних заходів реагування для вирішення проблем недоступності підземних переходів, і як наслідок Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини було складено протокол про адміністративне правопорушення за статтею 188⁻⁴⁰ КУпАП (невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) та направлено справу до суду.

Таким чином, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює широкий спектр роботи, зокрема, це захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами; запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод. Останнім часом ці напрями роботи стають надзвичайно актуальними, адже Україна перебуває у складному становищі пов'язаних з військовими діями на сході нашої держави, важким економічним, соціальним становищем, і далі все більше відчутно як порушуються права громадян нашої країни. Уповноважений провадить свою правозахисну діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини і громадянина, які він отримує за власною ініціативою та зверненнями громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників або народних депутатів

УДК 343.126

Лагода К. О.,

канд. юрид. наук,

суддя Центрального районного суду м. Николаєва,

старший викладач кафедри цивільного

та кримінального права і процесу,

Тунтула О. С.,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного

та кримінального права і процесу,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Николаїв

ВИКРИВЛЕННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ ПРИ ОБРАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Запобіжні заходи застосовуються щодо підозрюваного чи обвинуваченого з метою запобігання процесуальним ризикам і завжди пов'язані із обмеженням прав і свобод особи та покладенням на неї процесуальних обов'язків. З цієї причини важливо застосувати належну процедуру обрання запобіжних заходів аби забезпечити пропорційність втручання в права і свободи особи із цілями кримінального провадження.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс ставить на захист від порушення прав і свобод особи низку загальних засад кримінального

провадження, зокрема засаду законності, зміст якої розкривається в ст. 9 КПК України: ч. 1 ст. – під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Частина 5 тієї ж статті наголошує, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Викладене положення має на меті також і виконання Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Національні суди з 2006 р., а саме тоді був прийнятий згаданий закон, до цього часу пройшли шлях від ігнорування та неврахування практики ЄСПЛ до надмірної «популяризації» її застосування, а іноді і побіжного згадування практики в судових рішеннях. Неприпустимо застосовувати спрощений підхід до застосування практики ЄСПЛ, це призводить до викривлення змісту рішень, використання окремих цитат із рішень без аналізу повного змісту, спроб «притулити» вирвані із контексту окремі положення рішень.

Таке масове бездумне виконання вимоги закону про використання практики ЄСПЛ призводить до появи безлічі згадок в рішеннях національних судів, проте ми ще далекі від використання самої практики. Протягом останніх семи років зростає кількість звернень органів досудового розслідування із клопотаннями про застосування запобіжних заходів, причому питома вага клопотань про застосування звернень щодо тримання під вартою утримує лідерські позиції. Разом з цим росте кількість звернень до ЄСПЛ щодо порушення статті 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

До найпоширеніших помилок в застосуванні практики ЄСПЛ національних судів можна віднести такі:

1. Стереотипність судових рішень. Полягає в тому, що судді, виробивши певну формулу/шаблон рішення про обрання запобіжного заходу, копіюють її у всі рішення, не намагаючись вбудувати її в контекст конкретної справи. Парафраз положень із рішень ЄСПЛ не є застосуванням практики ЄСПЛ, так само, як і цитування положень закону не є його застосуванням. Скільки б суд не «натулив» в своє рішення посилань на рішення ЄСПЛ – без пояснення, як ці загальні положення пов'язані з обставинами провадження, такі рішення завжди будуть давати привід ЄСПЛ вказувати: «...Суд неодноразово встановлював порушення статті 5 § 3 Конвенції, коли національні суди продовжували три-

мання заявника під вартою, ...використовуючи стереотипні формули без розгляду особливих фактів...» (Справа «Орловський проти України» № 12222/09 від 02.04.2015). Шаблонове посилання на практику ЄСПЛ є нехтуванням Конвенцією.

2. Спотворення практики ЄСПЛ. Має місце в випадках, коли судді копіюють один в одного рішення, а тоді достатньо, щоб хтось один перекутив позицію ЄСПЛ, а решта по ланцюжку підхопили таку практику. Наприклад в рішеннях щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, суди зазначають, що «Згідно з практикою ЄСПЛ, суд своїм рішенням повинен *забезпечити* не тільки права підозрюваного, а й високі стандарти охорони загальносуспільних прав та інтересів. Забезпечення таких стандартів, як і підкреслює ЄСПЛ, вимагає від суду більшої суворості в оцінці порушень цінностей суспільства...». Цей фрагмент рішення використовується в окремих судах як обґрунтування необхідності взяття під варту, збільшення розміру застави чи іншого погіршення прав підозрюваного. Проте дане «застосування практики ЄСПЛ» є перекученням та застосуванням лексики з рішення «Селмуні проти Франції», де взагалі йшлося про інше, а саме про розмежування «нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження» від «катування» та йшлося про наступне: «...*Підвищення стандартів*, що застосовуються у сфері захисту прав людини та фундаментальних свобод, відповідно і неминуче *вимагає більшої твердості в оцінці порушень фундаментальних цінностей демократичних суспільств...*».

Вбачається, що лексика схожа, проте її зміст в контексті рішень щодо тримання під вартою спотворений до протилежного.

3. Помилкове використання принципу *res judicata* при продовженні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Ніхто не оспорує той факт, що принцип *res judicata* є одним із основоположних принципів верховенства права, проте його застосування при продовженні запобіжних заходів навряд чи доцільно використовувати. Практика ЄСПЛ свідчить про те, що рішення суду про тримання під вартою є тимчасовим рішенням. Отже, концепція «періодичного перегляду» не мала б сенсу, якби при прийнятті рішення про тримання під вартою суд керувався принципом *res judicata*. Необхідність тимчасового перегляду рішення про тримання під вартою пов'язано з тим, що його легітимність з часом зменшується, власне цією його особливістю і визначена вимога перегляду рішення через кожні 60 днів. Посилання на попереднє рішення про необхідність застосування тримання під вартою при продовженні його строків звісно виглядає невиправданим.

4. Стандарт доведення. Стандарт доведення «поза розумним сумнівом» не має застосовуватись в рішеннях щодо застосування запобіжних заходів. Адже коли обґрунтовується наявність ризиків як підстави для застосування запобіжних заходів, більшою мірою йдеться про вірогідність, що не може бути доведена поза розумним сумнівом. Не можна вимагати від захисту доведення «поза розумним сумнівом» права залишатись на свободі або права бути звільненим. У кожному випадку, коли йдеться про тримання під вартою або звільнення, діє презумпція на користь звільнення. Сторона має довести, що обставина, на яку вона посилається, існує, але не повинна доводити, тим більше «поза розумним сумнівом», що ця обставина виключає якийсь ризик. Тягар же доказування ризиків покладається на сторону обвинувачення.

5. Обґрунтована підозра. При розгляді питання про застосування запобіжного заходу важливим є з'ясування судом обґрунтованості підозри. Деякі судді не приділяють детальної уваги обґрунтуванню підозри. В переважній більшості випадків це робити і недоцільно, тим більше, коли сторона захисту не наполягає на цьому. Проте у випадках, коли є спірні ситуації, сторона захисту оспорує доводи сторони обвинувачення, суду неприпустимо звужувати свої обов'язки щодо встановлення обґрунтованості підозри. Суд зобов'язаний проаналізувати всі складові підозри, а саме висновок про доведеність діяння та висновок про кваліфікацію кримінального правопорушення. Особливої вагомості такий обов'язок суду набуває тоді, коли відсутній склад кримінального правопорушення або є підстави кваліфікувати діяння як менш тяжке. І хоча суд на стадії досудового розслідування не може змінювати кваліфікацію, проте він може давати вказівки органам досудового розслідування, а саме рішення щодо застосування запобіжного заходу суддя має приймати виходячи із власної правової оцінки обставин кримінального провадження.

6. Недоречне застосування. Застосовуючи при прийнятті рішення про обрання запобіжного заходу деяких положень статті 5 Конвенції в ситуації, коли вони незастосовні. Стаття 5 є комплексним положенням, включає різні інститути. Стаття 5 § 1 містить перелік зовсім різних форм затримання, що регулюються окремими специфічними правилами і, відповідно, мають специфічну практику ЄСПЛ. Тому перед вирішенням питання, яке ж рішення ЄСПЛ використати при ухваленні рішення про застосування запобіжного заходу, слід розібратися, щодо якої ситуації затримання йшлося в рішенні Європейського суду.

Отже, як позитив можна відзначити збільшення використання практики ЄСПЛ національними судами. Проте вважаємо, що простого цитування фрагментів рішень ЄСПЛ, а в окремих випадках і неосмис-

леного, недоречного, перекрученого, замало для того, щоб наблизитись до європейських стандартів із захисту прав особи. На даному етапі вбачається перетворення практики ЄСПЛ в декоративний елемент, «вишеньку на торті» національної судової практики. Суддям слід обережніше використовувати цитати із рішень ЄСПЛ, особливо якщо не встигли ознайомитися з повним текстом рішення. Слід пам'ятати, що неприпустимо «виривати із контексту» певні пункти рішення ЄСПЛ та необгрунтовано «тулити» їх в свої рішення. Це є неповагою до практики ЄСПЛ, що в подальшому може і не залишитись непоміченим: в наступному рішенні щодо такого незваженого рішення національного суду ЄСПЛ може в черговий раз тикнути носом такого нерозважного суддю в його ж помилки. Тому чим бездумно вставляти цитати із рішень ЄСПЛ в свої рішення, допускаючи при цьому проаналізовані вище помилки, краще взагалі цього не робити. А ще краще для суддів постійно удосконалювати професійні знання та навички щодо використання практики ЄСПЛ.

УДК 336.132

Лазарева Н. М.,
старший викладач кафедри,
конституційного та адміністративного права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ

Пільга, за визначенням Словника української мови у 20 томах, – повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків.

Поняття податкової пільги закріплено у статті 30 Податкового кодексу України. За нормативним визначенням податкова пільга це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності встановлених підстав. Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

Соколовська А. визначає податкові пільги як передбачене і регламентоване нормами податкового законодавства відхилення від норма-

тивних вимог оподаткування, що відбувається у формі повного або часткового звільнення платників податку від його сплати з метою полегшення податкового тягаря.

Пасентко Т. формує поняття пільги наступним чином: що це надана платнику можливість зменшення суми податку або збору, що підлягає сплаті, за наявності підстав, встановлених актами податкового законодавства.

Гурєєв В. в свою чергу робить висновок, що податкова пільга – встановлена законом складова частина системи оподаткування, яка забезпечує фінансово-економічне стимулювання підприємницької діяльності платника податків шляхом полегшення тягарю податкових зобов'язань.

Національне податкове законодавство не передбачає вказівку на конкретну мету передбачення відповідної податкової пільги.

Як зазначає Н. П. Кучерявенко: податкова пільга це звільнення платника податків від нарахування та сплати податку або сплата ним податку в меншому розмірі за наявності підстав, визначених чинним законодавством.

На відміну від попереднього визначення податкової пільги, Д. М. Себр'янський вважає, що податкова пільга – це сукупність фіскальних дій держави, не закладених у загальноприйнятих основах прибуткового оподаткування підприємств, що, зрештою, приводять до повного або часткового звільнення прибутку від оподаткування з метою активізації державних, територіальних чи галузевих пріоритетних напрямів фінансово-господарської діяльності, що реалізуються протягом визначеного законом терміну.

В Україні на сучасному етапі діє наступна система податкових пільг:

- податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- встановлення зниженої ставки податку та збору;
- звільнення від сплати податку та збору.

На офіційному сайті Державної фіскальної (податкової) служби України розміщуються Довідник пільг, наданих чинним законодавством зі сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Надання податкових пільг можуть застосовуватись для вирішення соціальних питань (надання соціальної пільги), фінансового оздоровлення підприємств або галузей (пільги для підприємств літакобудування, сільгоспвиробників).

Отже можна зробити висновок, що незважаючи на те що в Податковому кодексі України відсутня вимога закріплення мети, вона все ж таки враховується при прийнятті рішення щодо запровадження конкретної пільги.

УДК 346.341

Озерський І. В.,
д-р юрид. наук, доцент,
академік МКА, академік НАНВО України,
радник юстиції, професор кафедри цивільного
та кримінального права і процесу, юридичний психолог,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОЄКТІВ МОНУ «ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЕКСПЕРТИЗУ ПІДРУЧНИКІВ НА ПАПЕРОВИХ НОСІЯХ» (2018 р.) ТА «КРИТЕРІЇ ЕКСПЕРТИЗИ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ» (2018 р.)

Щодо проєкту МОНУ «Положення про експертизу підручників на паперових носіях» (2018 р.), то тут варто внести уточнення до термінів (понять) наведених в п. 1.7. (назва – «Експерт»), а саме представити його наступне формулювання: *експерт* – фізична особа, яка володіє спеціальними фаховими знаннями *підтвердженими відповідним сертифікатом*, та залучається Центром до проведення експертизи електронного оригінал-макету підручника на основі цивільно-правової угоди. Також варто додати такий термін (поняття) як голова колегії експертів та представити його у наступному формулюванні: Голова колегії експертів – це особа, що обрана колегією експертів з числа складу колегії експертів на основі простого відкритого голосування більшістю голосів строком на 6 місяців та яка буде здійснювати адміністративно-розпорядчі функції під час роботи колегії експертів.

Вважаємо, що слід внести уточнення до термінологічних конструкцій наведених у п. 4.3. (назва – «Особи, які виявили бажання бути експертами, або яких рекомендували юридичні особи, визначені п. 4.2, повинні відповідати наступним вимогам»), а саме: – мати вищу освіту рівня не менше магістра. У цьому разі буде виключена можливість призначати експертами осіб, що мають лише освітній рівень «бакалавр», адже експерт має бути вузьким спеціалістом у певній галузевій

сфері (педагогіки, права, біології тощо), а відтак мати рівень магістра, доктора філософії чи доктора наук. Потребує також на нашу думку уточнення й пункт 4.6. (назва – «Для осіб, які дали згоду бути експертами, Центром проводиться фахове випробування та співбесіда»), а саме у його наступному формулюванні: «Для осіб, які дали згоду бути експертами, Центром проводиться фахове випробування, співбесіда та за її результатами видається відповідний сертифікат». Це надасть офіційності, законності, унікальності статусу експерта та ба більше – стане підставою внесення експерта до так званої «Бази експертів».

Тепер перейдемо до проєкту МОНУ «Критерії експертизи шкільних підручників» (2018 р.), в якому, на нашу думку, варто уточнити назву п. 1.1. (назва – «Чи є привабливим зовнішній вигляд підручника?») розділу 1. (назва – «Зовнішній вигляд та структура підручника»), а саме змінити його текстуальну конструкцію у наступному варіанті: 1.1. Чи є привабливим зовнішній вигляд підручника *з позицій симетричності відступів між заголовками, їх кольоровою гамми, розміру шрифту, графічних елементів, фонових відтінків, логічності, етичності зображень?* Вважаємо, що варто додати до розділу 1. (назва – «Зовнішній вигляд та структура підручника») ще й пункт 1.17. який слід сформулювати наступним чином: «Чи у повній мірі співвідносяться заключне авторське резюме/післяслово/загальні висновки підручника зі змістом та структурою підручника?»

У контексті розглянутого, потребує уточнення назва п. 2.7. (назва – «Чи унеможливило матеріал підручника виникнення та формування в учнів помилкових уявлень?»), а саме змінити його текстуальну конструкцію у наступному варіанті: 2.7. «Чи унеможливило матеріал підручника виникнення та формування в учнів помилкових уявлень чи спотворення наявних сприйнятів»? Вважаємо, що пункти 2.14. (назва – «Чи відповідають матеріали підручника особливостям психіки конкретної вікової групи учнів?»), 1.3. (назва – «Чи відповідає формат підручника віковим особливостям учнів?») та 2.6. (назва – «Чи відповідає матеріал підручника віковим особливостям учнів?») переслідують одну мету та є схожими термінологічними, понятійними текстуальними конструкціями, а тому достатньо лишити п. 2.14, а інші два виключити.

Аналізуючи означений вище проєкт МОНУ, думається, що його слід оптимізувати шляхом доповнення розділу 3. (назва – «Функціональна ефективність підручника») пунктом 3.1.28., який сформулювати наступним чином: «Чи відповідає зміст (навчальний матеріал) підручника можливим складовим заявлених в програмах ЗНО при вступі до ЗВО»? І наостанок, до розділу 5. (назва – «Мова підручника»), слід додати ще й пункт 5.13. який сформулювати наступним чином: «Чи на

достатньому рівні та розумному співвідношенні у тексті підручника вживаються похідні іншомовних запозичень відповідного понятійного, термінологічного значення слів»? Наприклад, нащо вживати у тексті підручника термін індеферентність за умови існування в українській мові гарного слова «байдужість» і т. д.

УДК 341.231

Панченко С. С.,
канд. юрид. наук, в. о. доцента (б. в. з.)
кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЄС

Як відомо, повага та захист прав людини є одним із керівних напрямів діяльності Європейського Союзу відповідно до цілей та принципів цієї організації, закріплених в установчих договорах. Значна увага, яка приділяється останніми роками проблематиці захисту прав людини в ЄС, не є випадковим явищем. Прогресивна діяльність Суду ЄС протягом багатьох років щодо розробки неписаного каталогу прав для ЄС поступово знаходила своє закріплення в установчих договорах. А отже, діяльність щодо захисту прав людини в ЄС почала виходити на новий рівень.

На перших етапах своєї діяльності ЄС не приділяв значної уваги питанням захисту прав людини в об'єднанні. Вважалося, що ці питання перебувають поза межами економічної інтеграції, що знайшло своє відображення як у відсутності переліку прав людини в установчих договорах про Європейські Співтовариства, так і в рішеннях Суду ЄС (справи 1/58 Stark [1958]; 36–38, 40 Geitling [1960]). Положення права ЄС тлумачились як такі, що мають пріоритет щодо положень національних конституцій держав-членів, які стосувалися прав і свобод людини. Тому не існувало побоювань з боку інститутів ЄС, що держави-члени можуть вимагати приведення положень права ЄС у відповідність до їх внутрішнього права щодо захисту прав людини.

З другого боку, компетенція інститутів Європейських Співтовариств у сфері захисту прав людини була обмеженою. Суд ЄС не мав кримінальної юрисдикції, що звужувало його можливості займатися питаннями захисту прав і свобод людини. При розгляді справ тільки

час від часу йому доводилося займатися політичними і соціальними правами. Тому Суд ЄС не розглядав питання захисту прав людини систематично. Проте саме Суд ЄС почав процес поширення компетенції Співтовариств на сферу захисту прав людини. Певний тиск на нього здійснювали національні конституційні суди, відмовляючись визнавати примат права Європейських Співтовариств, якщо воно не гарантує захисту прав людини.

Уперше принцип захисту прав людини у праві Європейських Співтовариств був визнаний Судом ЄС у справі 29/69 *Stauder* [1970]. Вона стосувалася вимоги з боку одержувача соціальної допомоги скасувати зазначення даних про його особу (ім'я та адреса) на купоні, що надавався для отримання продукції за пільговими цінами як соціальна допомога. Суд ЄС визнав, що рішення Комісії 1969 р., яке надавало державам-членам дозвіл на встановлення пільгових цін для певних категорій населення, не містить нічого такого, що здатне порушити основні права людини, які охороняються Судом ЄС і закріплені у загальних принципах права Європейських Співтовариств. Тому тут йдеться не про порушення прав людини з боку інститутів об'єднання, а про необхідність внесення змін до внутрішнього законодавства, яке регламентує користування пільгами. Вимога зазначати на купоні персональні дані порушує права людини і не є необхідною. Тим самим поняття основних прав людини вперше було визнано загальним принципом права Європейських Співтовариств.

У справі 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft* (1972 р.), в якій йшлося про запровадження ліцензій на експорт сільськогосподарської продукції у межах спільної сільськогосподарської політики, Суд ЄС визнав, що основні права людини є складовою конституційних принципів, спільних для держав – членів Європейських Співтовариств. Суд ЄС має захищати основні права людини шляхом застосування відповідних положень конституцій і міжнародних угод із захисту прав людини, учасниками яких є держави-члени. При цьому Суд ЄС вирішив, що він має виводити основні права, враховуючи автономний розвиток основних принципів Співтовариств. Охорона цих прав згідно зі спільними конституційними традиціями держав-членів має забезпечуватися в межах структури і цілей Європейських Співтовариств. Суд ЄС зазначив, що джерелом юридичної сили концепції прав людини є право Європейських Співтовариств. При цьому Суд ЄС застосовує національні конституції та міжнародні договори держав-членів, які стосуються захисту прав людини, не як джерела права Європейських Співтовариств, а як джерела пізнання права, з яких він виводить основні права з урахуванням інтересів Співтовариств.

У справі 136/79 National Panasonic (1980 р.) Суд ЄС вирішив, що хоча Європейська конвенція із захисту прав людини і основних свобод 1950 р. не є складовою права ЄС, її положення повинні виконуватися. Тому будь-які заходи, ухвалені в межах ЄС, не будуть дійсними, якщо вони суперечать Конвенції.

Таким чином, завдяки практиці Суду ЄС права людини були віднесені до загальних принципів права Європейських Співтовариств.

Поступово в Європі почали формуватися дві самостійні системи захисту прав людини - в межах Ради Європи і Європейських Співтовариств. При цьому система захисту, яка створювалась у Співтовариствах, була фрагментарною. На перших етапах свого існування вона охоплювала переважно економічні права. Пануючою була ідеологія «ринкової людини». Подальший розвиток європейської інтеграції, поширення її на політичну сферу, а також сферу юстиції та внутрішніх справ супроводжувався подальшою появою рішень судів держав-членів, у яких вони відмовлялись визнавати примат права Співтовариств стосовно внутрішнього конституційного законодавства про права і свободи людини. Це спонукало держави-члени і органи Співтовариств звернути більшу увагу на захист прав людини. З'явилася ціла низка документів, у яких була зроблена спроба визначити основні права і свободи людини в межах Європейських Співтовариств. До них можна віднести Європейську соціальну хартію 1961 р., Декларацію основних прав і свобод 1989 р., Хартію основних соціальних прав працівників 1989 р., Хартію основних прав ЄС 2000 р. (в редакції 2007 р.) тощо.

Сучасна система захисту прав людини ЄС передбачає ряд інституційних гарантій, до яких належать судовий захист і позасудові механізми захисту: Омбудсман Європейського Союзу, Комісія, Європейський контролер із захисту даних, Загальний контрольний орган у межах Європолу, дипломатичні та консульські представництва держав-членів у третіх країнах.

Окрім того Хартія основних прав ЄС закріплює право особи на справедливий і публічний розгляд її справи протягом розумного часу незалежним і неупередженим судом (ст. 47.2); право на юридичну допомогу (ст. 47.2); презумпцію невинності (ст. 48.1); принцип законності та пропорційності злочинів і кари (ст. 49); принцип недопущення повторного притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, за який особа вже була покарана чи виправдана у державах-членах (ст. 50); заборону позбавлення свободи за борги; право на апеляцію стосовно кримінальних справ.

Таким чином можна констатувати, що у ЄС відбувається поступове завершення формування автономної системи захисту прав людини. І хоч в рамках ЄС не створено окремого органу міжнародного захисту прав людини, який відіграв би таку ж роль, що, виконує Європейський суд з прав людини у Раді Європи, не можна недооцінювати можливості Суду ЄС, який своїми преюдиціальними рішеннями фактично створив розгорнуту систему принципів, якими керуються національні суди при ухваленні рішень у справах про захист прав людини.

УДК 342.7

Ткач Ю. Д.,
канд. юрид. наук, старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІННОВАЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ БАЗИСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ДЕРЖАВИ

Один із останніх варіантів розробленого представниками школи юриспруденції професора Аланкіра на удосконалення існуючої редакції головного обов'язку держави за ч. 2 ст. 3 Конституції України, що полягає в утвердженні та забезпеченні прав та свобод людини, інноваційного розуміння базисного конституційного обов'язку держави, що у повній мірі узгоджується, принаймні із назвою, української владної політичної сили «Слуга власне народу», має бути викладений в одній із статей перспективного Конституційного кодексу України, який ще з 2003 р. пропонувалося приймати у контексті кодифікації існуючого Основного та всієї системи конституційних («органічних») законів, у такій редакції :

«Базисний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів складає найбільш ефективно, раціональне та якісне:

1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях і принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавного утворення).

2. Правове визнання природного правового статусу соціосуб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'єктів в суб'єктивний правовий статус фізичних, юридичних осіб, держави, міждержавного утворення).

3. Забезпечення реалізації названого правового статусу всіх соціо-суб'єктів, які постійно чи тимчасово проживають на території України.

4. Попередження порушення правового статусу вказаних соціо-суб'єктів.

5. Відновлення порушеного права, свободи, обов'язку або інтересу певного соціосуб'єкта за допомогою:

5.1. Відшкодування збитків (шкоди та упушеної вигоди): 5.1.1. Фізичної та/чи матеріальної та/або первинної моральної шкоди та вторинної моральної шкоди. 5.1.2. Упушеної вигоди.

5.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціо-суб'єкта».

На жаль, названа владна політсила із самого початку, порушуючи вказані існуючі та інноваційні вимоги базисного конституційного обов'язку держави, обрала для себе протилежну політичну основу – лібералізм, а з кожним днем все далі і далі відходить від імперативної вимоги безумовного виконання даного базисного конституційного обов'язку, перетворюючись у силу цього практично в антипод «Слуги власне народу».

УДК 342.7(477)

Шановалова О. І.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ БЕЗОПЛАТНОСТІ ПРИ НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Право на безоплатну правову допомогу є гарантією справедливого правосуддя. Саме так тлумачить Європейський суд з прав людини пункт 3 статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини щодо права обвинуваченого на захист, що є актуальною проблемою в Україні.

Порядок надання безоплатної правової допомоги був розроблений Страсбурзьким Судом на основі Статті 6 § 3 (с) Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Враховуючи досвід зарубіжних держав, Україна, як кожна демократична держава, докладає зусилля щодо утвердження, забезпечення та захист прав і свобод людини на отримання безоплатної правової допомоги. Право на отримання кваліфікованої правової допомоги є складовою основних

прав людини, дотримання яких гарантовано Конституцією України. Конституційне право особи на отримання правової допомоги відіграє важливу роль у забезпеченні захисту та охорони прав і свобод людини й громадянина в Україні як у демократичної, соціальної, правової державі. Гарантія права особи на отримання правової допомоги, а у випадках, передбачених законом, безоплатної правової допомоги, є не тільки конституційним обов'язком держави, але й додержанням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» в редакції від 04.11.2018 р. № 2581-УІІ закріплює можливість громадян України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість отримати безоплатну вторинну правову допомогу для певної категорії осіб. Стаття 1 зазначеного Закону встановлює, що безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою, тому таку допомогу слід трактувати як вид державної гарантії щодо реалізації та захисту прав і законних інтересів людини.

Безоплатна правова допомога як правова категорія має схожі риси з безоплатними цивільними договорами. Спільне між цими категоріями є те, що вони є послугами. Ст. 1 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» містить перелік правових послуг, що входять у зміст поняття «правова допомога». Ст. 901 ЦК визначає послугу як те, що споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності. Тобто надання послуги – це певна дія або здійснення певної діяльності. Отримання послуги – це процес споживання результатів цієї діяльності, а послуга є корисним ефектом, результатом діяльності, що не має матеріалізованої форми. Таке тлумачення підходить як до безоплатної правової допомоги, що здійснюється суб'єктами надання за рахунок державного бюджету, так і за рахунок приватних осіб.

Спільне між правовими категоріями безоплатної правової допомоги та безоплатними цивільними договорами є те, що вони надаються безоплатно. М. В. Стаматіна зазначає, що «За критерієм платності (безоплатності) правова допомога відрізняється від правових послуг, які завжди надаються на платній основі згідно з положеннями Цивільного кодексу України.

З позицією М. В. Стаматіної не можна погодитися. За ч.5 ст. 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. За ч.1 ст. 901 ЦК замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. Окрім того не слід забувати про домінуючу диспозитивність цивільно-правових

норм, що регулюють договірні відносини, закріплену в ч. 3 ст. 6 ЦК – сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Імперативна заборона на відступлення від положень встановлена, якщо в актах прямо вказано про це, а також у разі якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає із їх змісту або із суті відносин між сторонами. З цього робимо висновок, що в цивільному законодавстві діє презумпція платності договорів, але якщо сторони в договорі чітко домовилися про безоплатність – то такі договори будуть безоплатними та цивільне законодавство не містить заборон для безоплатних правових послуг.

Надалі зробимо відмежування безоплатної правової допомоги, яка гарантується Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та безоплатними цивільними договорами за наступними критеріями:

По-перше, за галузеву належністю відносин. Головним критерієм такого відмежування є стаття 29 зазначеного закону, що фінансування безоплатної правової допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України, при цьому за ч. 2 ст. 1 ЦК цивільне законодавство не регулює бюджетні відносини, а це означає, що до цих відносин не можна застосовувати норми цивільного законодавства.

По-друге, за юридичною рівністю суб'єктів. Цивільне законодавство не визначає, хто може бути учасником безоплатних відносин, не обов'язково, щоб обдарованими були малозабезпечені. В українській дійсності ми бачимо, що олігархи дарують своє майно іншим олігархам, приховуючи справжню мету. В адміністративних відносинах, якими є відносини, врегульовані Законом «Про безоплатну правову допомогу» юридичної рівності немає, а здійснюється дискримінація осіб за певними обставинами, зокрема за майновою ознакою малозабезпеченості та право на безоплатну вторинну правову допомогу отримало лише незначне коло осіб. Так, за ч. 1 ст. 14 зазначеного Закону однією з категорій осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, є особи, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму. І таку дискримінацію суб'єктів вважаємо правомірною. Як стверджує професор О. Г. Яновська, надання безоплатної правової допомоги має розглядатися не як акт благодійності щодо незабезпечених, а як зобов'язання, покладене на суспільство в цілому. При цьому кожна особа має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу адвоката в судовому провадженні, будучи, наскільки це можливо, вільною у виборі кваліфікованого захисника. Водночас відповідальність за фінансування безоплатної правової допомоги має бути покладена на державу.

Безоплатну соціальну допомогу, в тому числі безоплатну правову допомогу, слід відмежовувати від безоплатних цивільних договорів. За безоплатним цивільним договором особа, яка здійснює благодійницьку або іншу безоплатну діяльність, передає речі у власність іншій особі, свідомо несе погіршення свого майнового стану із гуманітарних міркувань. Безоплатна соціальна допомога, в тому числі безоплатна правова допомога, здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України (ст. 29 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»), тому ці відносини не є цивільними, а є адміністративними, відповідно оскарження цих послуг має подаватися до адміністративного суду. Якщо у безоплатних цивільних відносинах, як правило, наявна благодійність щодо незабезпечених прошарків населення, то в адміністративних відносинах це обов'язок держави здійснювати соціальний захист, гарантований Конституцією.

Відповідно до практики застосування Європейським судом з прав людини ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, необхідність надання правової допомоги в інтересах правосуддя може визначатись на підставі скрутних життєвих обставин, в яких опинилась особа. В умовах нашої української дійсності суб'єкту надання безоплатної правової допомоги буває складно визначити наявність скрутних життєвих обставин. Науковець С. М. Бреус зазначає, що не сформовано єдиного підходу до визначення малозабезпеченості та можливих зловживань з боку цих осіб як суб'єктів отримання безоплатної вторинної правової допомоги.

У ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» одним із суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу є особи, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму. Проблемою є те, що системі організацій безоплатної правової допомоги не встановлюються можливості та часові межі для перевірки фінансового стану особи, наслідком чого є перевантаженість, оскільки такі послуги організації вимушені надавати всім, хто до них звертається. Доведення факту низького доходу або його відсутності створює певні перепони при отриманні правової допомоги. Визначенням таких фактів, як наявність скрутних життєвих обставин та малозабезпеченість, займаються державні органи з надання соціальної допомоги. Відповідно п. 8.1. Інструкції щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги, затвердженою Наказом Міністерства праці та соціальної політики України 19.09.2006 № 345 «На вимогу будь-якої особи або отримувача соціальної допомоги (його законного представника) Управління зо-

бов'язане не пізніше ніж у триденний термін надати довідку про отримання (неотримання) допомоги, підстави, її розмір та терміни виплати».

Оскільки визначенням таких фактів як наявність скрутних життєвих обставин займаються державні органи з надання соціальної допомоги, враховуючи те, що частіше особи, які опинилися у скрутному становищі, також звертаються до органів влади за соціальною допомогою, вважаємо за потрібне віднести безоплатну правову допомогу до соціальної допомоги та надавати її на підставі довідки про надання соціальної допомоги.

Висновки. Якщо фінансування безоплатної правової допомоги здійснюється державним бюджетом, то такі відносини є адміністративними та не регулюються цивільним законодавством. Такі відносини не є благодійністю щодо незабезпечених прошарків населення, а є конституційними соціальними гарантіями.

Пропонуємо внести відповідні зміни у п.1 ч.1 ст.14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» про те, що право на безоплатну вторинну правову допомогу мають особи – отримувачі соціальної допомоги.

УДК 346.544.4

Шевчук А. О.,
магістрантка юридичного факультету,
Каращук О. О.,
канд. юрид. наук, асистент кафедри
Інтелектуальної власності,
КНУ ім. Тараса Шевченка

ЯК НЕ ВТРАТИТИ СВОЄ ПРАВО НА ТМ: ПИТАННЯ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ДІЇ СВІДОЦТВА НА ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

Якщо ТМ не потрібна вам, то вона обов'язково стане у нагоді когось іншому. Українське законодавство надає можливість будь-якій особі звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково у разі, якщо знак не використовується в Україні протягом трьох років. Пропонуємо лаконічні відповіді на актуальні питання дострокового питання ТМ.

Давайте розглянемо, що саме за українським законодавством вважається використанням ТМ. В першу чергу звернемося до Господар-

ського Кодексу України: використанням визнається застосування її на товарах та при наданні послуг, для яких вона зареєстрована, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, під час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, у проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній з впровадженням зазначених товарів і послуг у господарський (комерційний) обіг.

Також в Законі України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" використанням знака визнається: нанесення його на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення); застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано; застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет.

Знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака.

Окрім того, використанням може визнаватися використання знаку іншою особою за умови контролю з боку власника свідоцтва.

Доказами використання знака власником можуть бути примірники товарів, на яких нанесено відповідний знак для товарів і послуг, документи із зображенням знака (каталоги, прайс-листи з пропозиціями щодо надання послуг чи поставки товарів тощо). Поширення на території України товарів із зображенням знака може бути підтверджено касовими чеками, квитанціями, накладними, іншими документами, що містять інформацію про найменування товару й місце його придбання, а в разі коли власником знака є нерезидент, підтвердженням ввезення товарів в Україну можуть бути митні декларації та інші митні документи.

Щоб уникнути небажаного судового спору та зберегти право на ТМ, варто звернути увагу на те, що ж варто розуміти під невикористанням. Проаналізувавши Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", можемо зробити висновок, що невикористанням може визнаватися ситуація, коли знак не використовується в Україні повністю, а також коли знак не використовується щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг. Звертаємо увагу, що строк невикористання починає відраховуватися від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від іншої дати після цієї публікації.

Кожен, хто звернувся з вимогою про дострокове припинення свідоцтва має довести наявність законного інтересу. За відсутності останнього суд відмовляє у задоволенні позову. Так, у рішенні Господарського Суду міста Києва від 03.09.2019 у справі № 910/6105/19 суд відмовив у задоволенні позову, посилаючись на відсутність обставин, які б підтверджували наявність в позивача інтересу.

У справі № 910/3840/19 позивач, обгрунтовуючи свої позовні вимоги вказував, що недобросовісне використання відповідачем свого права на знак CHISTAYA LINIYA перешкоджає використанню схожого позначення позивачем, що призводить до порушення його прав і охоронюваних законом інтересів. Відповідач - ТОВ АМАЛЬГАМА ЛЮКС - є власником свідоцтва України на знак для товарів і послуг CHISTAYA LINIYA для товарів 03, 16, 35 і 42 класів Міжнародної класифікації товарів та послуг. Судом встановлено, що на момент звернення позивача до суду, позивач подав заявку на реєстрацію в Україні знака для товарів і послуг CHISTAYA LINIYA виключно для товарів 03 класу МКТП. В підсумку суд зробив висновок про те, що у позивача були відсутні наміри використовувати позначення CHISTAYA LINIYA для товарів та/або послуг належних до інших класів МКТП, а тому ним не доведено яким чином свідоцтво України на знак для товарів і послуг CHISTAYA LINIYA порушує права останнього в частині товарів та/або послуг 16, 35, 42 класів МКТП.

01.09.2017 набула чинності Угода про асоціацію. Ст. 198 Угоди про асоціацію передбачає анулювання реєстрації ТМ, якщо протягом безперервного п'ятирічного періоду вона не була введена у використання на відповідній території для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована, і відсутні належні причини для невикористання. Що в результаті ми маємо? Національне законодавство передбачає трирічний строк невикористання ТМ, в той час як Угода про асоціацію визначає п'ятирічний строк. Якою ж є позиція судової практики? Станом на 2019 рік можливо говорити про активне застосування судами п'ятирічного строку. Але не все так просто. Аналіз судової практики вказує, що українські суди застосовують норми Угоди про асоціацію до відносин, які складаються лише між суб'єктами, які є резидентами України, з однієї сторони, та суб'єктами, які є резидентами ЄС і його держави-члена, з іншої сторони.

**ПІДСЕКЦІЯ: Теорія, історія, філософія, соціологія права;
порівняльне правознавство**

УДК 340.12:323.3-057.16»11/14»

Ковальова С. Г.,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри історії і теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**ПРАВОВИЙ СТАТУС МАЙСТРА У ПРАВОВОМУ
ПРОСТОРІ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО РЕМІСНИЧОГО ЦЕХУ
ТА МІСТА (XII–XV ст.)**

Обрання Україною європейського вектору розвитку є закономірним, оскільки наша країна упродовж її багатовікової історії була невід'ємною частиною європейського політичного, правового, культурного простору. Відтак важливою задачею юридичної науки стає поглиблення правової культури та правосвідомості українців. У цьому контексті набуває особливого значення вивчення історії становлення та розвитку європейських правових інститутів, які кінець-кінцем сформували феномени європейської правосвідомості та громадянського суспільства. Серед комплексу актуальних проблем генезису європейської правової психології та правової ідеології вагоме місце посідають питання історії міського права, що діяло у самоврядних містах-комунах і виховувало у містян ті якості, що стали визначальними для свідомості, у тому числі правової, європейського типу. Основну масу середньовічного міського населення склали ремісники, організовані у ремісничі цехи. Цех виступав формою і засобом організації не лише виробництва, а і морального, етичного, релігійного, громадянського, правового виховання його членів. Міське право, одним з джерел якого були цехові статuti, регулювало правовий статус всіх членів цеху. Дана розвідка має на меті визначення особливостей правового статусу ключової фігури європейського середньовічного ремісничого цеху – майстра. Часові межі дослідження охоплюють період з XII до XV ст. – період становлення, розвитку та початку занепаду цехової організації у середньовічних європейських містах.

Майстер очолював цехову виробничу і соціальну ієрархію, до якої також входили підмайстри та учні. У період становлення та раннього

розвитку міського права (XII–XIII ст.), коли соціальна страта майстрів не відігравала помітної ролі в політичному управлінні містом та в його економічному розвитку, право займатися ремеслом, а відтак і статус майстра, отримували всі особи, які мали або набували статус містянина, володіли професійними вміннями та коштами для придбання майстерні й інструменту. Виняток становили елітарні «старші» цехи, для яких специфіка продукції, що ними вироблялася, зумовлювала формування зв'язків із аристократичними колами (наприклад, цех паризьких ювелірів). Такі цехи, підтримуючи свій престиж, встановлювали додаткові умови для отримання доступу до їхнього ремесла, такі, як респектабельне соціальне походження, заможність та незаплямована репутація.

Однак упродовж XIV–XV ст. зросла роль ремісничих цехів у виробництві (наприклад, флорентійський цех Лана, що виробляв вовняні сукна, визначав економіку республіки та був основним постачальником продукції на експорт, фламандські цехи виробників гобеленів), тож соціальна страта майстрів консолідувалася. В англійських, німецьких, італійських, фламандських, шведських, датських містах майстри отримали право складати цехові статути, що регулювали внутрішнє життя цеху. Тож однією з отриманих прерогатив майстрів стало право видання локальних правових актів. Цехові статути закріпили комплекс прерогатив, прав та обов'язків майстрів; ще одним джерелом норм, що регулювали правовий статус майстра, стало міське законодавство.

Цехові статути визначали характер відносин майстрів із іншими членами цеху – підмайстрами та учнями. Кожному майстру надавалося право наймати учнів, причому їхня кількість нормативно лімітувалася відповідно до попиту на вироби, престижності ремесла та продукції, кількості населення у місті тощо. Перевищення дозволеної кількості помічників – учнів та підмайстрів – було підставою для накладання покарання для майстра з боку цехових старшин або міської адміністрації. Майстер укладав договір із батьками кожного учня. У договорі встановлювався термін навчання, обов'язки майстра по утриманню і навчанню учня. Фактично останній ставав членом родини майстра, тож той розпоряджався працею учнів, причому частими були випадки примушування останніх до виконання хатньої та господарчої роботи, не пов'язаної з навчанням ремеслу. Майстер визначав час та тривалість роботи, виробничий графік, кількість роботи для підмайстрів. Водночас на нього покладалася відповідальність за якість виробленої продукції, за дотримання строків виконання замовлень. Майстер мав наглядати за поведінкою підмайстрів і учнів, не допускати підриву ними репутації цеху. Наприклад, статути датських цехів прямо зобов'язували майстрів карати молодших за ієрархією членів цеху за відвідування

ними будинків розпусти, пияцтво, бійки у публічних місцях тощо. Тож правовий статус майстра передбачав його повновладдя у виробничій сфері та у повсякденному житті членів цеху, водночас накладаючи на нього обов'язки по охороні моралі та репутації підмайстрів і учнів. Майстри мали право суду над останніми не лише по виробничих справах, а й по цивільних та дрібних кримінальних правопорушеннях. Право майстрів карати підмайстрів і учнів закріплено у багатьох цехових статутах.

Зростання престижності міського цехового ремесла посилювало його привабливість для вихідців з села або з нижніх соціальних шарів містیان, оскільки здобуття статусу ремісника було для них ліфтом соціальної мобільності. Тож доступ до отримання звання майстра у XIV–XV ст. утруднився. «Старі» майстри, не зацікавлені у надмірному безконтрольному зростанні чисельності «колег», крім іншого, контролювали процес отримання метризи – права займатися ремеслом в якості майстра. Процедура проходження професійного випробування для кандидата у майстри передбачала виготовлення шедевру – одного чи декількох виробів, на яких спеціалізувався цех. Майстри мали право та обов'язок наглядати за процесом виготовлення, дбаючи про те, щоб претендент не працював самостійно, не отримуючи допомоги ділом або словесною порадою. По успішному проходженні випробування новий майстер повинен був пригостити всіх «старих» майстрів цеху обідом, вартість якого нерідко становила суму його місячного заробітку. Крім того, всі майстри зобов'язані були сплачувати численні внески, що витрачалися на різноманітні спільні справи та потреби цеху: освітлення та опалення виробничих приміщень, оздоблення та прикрашання цехової церкви, спільні трапези, допомогу біднішим членам цеху або таким, що потрапили у скрутне становище.

Майстри цехів як міська соціальна страта та представники цехової корпорації брали участь у політичному житті міста. У низці німецьких, фламандських та італійських міст у XIV–XV ст. вони вибороли право бути обраними до органів міського самоврядування. Від імені цеху майстри були зобов'язані охороняти суспільний порядок у місті, у разі потреби виконувати оборонні та протипожежні функції.

Отже, цехові майстри протягом XII–XV ст. сформували соціальну страту, що була провідною в корпоративній цеховій організації. Для цієї страти було нормативно закріплено комплекс прерогатив, прав та обов'язків у виробничій, громадській, побутовій сферах.

Лісна І. С.,
канд. юрид. наук,
завідувач кафедри історії та теорії держави і права, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СТАЛІНСЬКІ РЕПРЕСІЇ НА ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ в 20-30-х рр. ХХ ст.

Масові репресії в Україні пройшли в своїй еволюції три хвилі: Перша (1929–1931 рр.) – це так звана «шахтинська справа», харківські політичні процеси над українською інтелігенцією, «шкідниками» і «саботажниками», насильство над селянами, початок розкуркулення і депортацій під час колективізації. Друга хвиля (1932–1934 рр.) була пов’язана, насамперед, з терором голодом, який було штучно влаштовано проти українців, що привело до демографічного зменшення населення майже на 7 млн осіб; заборона процесу «українізації» і постишевські репресії проти української інтелігенції, діячів культури, науки і освіти, письменників, журналістів і представників мистецтва. Третя хвиля (1936–1938 рр.) в історії одержала назву доби «великого терору», бо була пов’язана з найбільш масовими, апокаліптичного масштабу репресіями. Порушення не тільки правових норм і судової практики, але й елементарних моральних норм з боку сталінської влади не знало меж.

Особливо жорстко репресивно-каральна сталінська система пройшла по території Миколаївщини, оскільки жителів Миколаївської області засуджували на підставі «липових» рішень сходів села, сільських рад, трійок УНКВС тощо. Про це свідчать статистичні дані, оскільки в архівах Служби Безпеки України знаходиться 13,5 тисяч справ проти жителів Миколаївської області, які притягувалися до кримінальної відповідальності в 20–30 роках минулого століття.

У Миколаївській області масові репресії торкнулися в першу чергу селянства, інтелігенції, духовенства, робітників, а також тих партійно-радянських діячів, які щиро вірили в ідеали революції, але погано підходили на роль правлячого класу, оплоту тоталітарної системи. Саме тому, на думку радянського керівництва, потрібно було винищити їх, аби розчистити місце новій бюрократії, яка вступила в партію вже після революції, не мала старомодних революційних фантазій і вірно служила «всюдю». Репресій зазнавали не тільки українці, але і росіяни, німці, євреї, поляки тощо.

Більшість заарештованих обвинувачувались за ст. 54–10, ч. 1. Селян визнавали членами підпільних контрреволюційних куркульських організацій, що намагались розвалити роботу в колгоспах, систематично виступали проти радянської влади, сіяли до неї недовіру, знущались над колгоспниками. Священикам інкримінували проведення серед мирян релігійної пропаганди, яких вони нібито орієнтували на антирадянські виступи. Представників технічної інтелігенції, а подекуди й робітників обвинувачували у здійсненні на підприємствах диверсійних актів. Представників національних меншин – в участі в контрреволюційних фашистсько-націоналістичних організаціях.

У Миколаївській області в звітах органів НКВС обвинувачення репресованих розподілялися за двома напрямками:

- 1) за політичним забарвленням;
- 2) за характером злочинів.

За політичним забарвленням арештовані розподілялися на п'ять груп:

- 1) звинувачені у належності до антирадянських політичних партій;
- 2) причетність до контрреволюційних націоналістичних організацій;
- 3) фашисти, церковники, сектанти, білогвардійці;
- 4) особи, що проходили по національних лініях;
- 5) громадяни, притягнуті до відповідальності відповідно до оперативного наказу № 00447 від 30 липня 1937 р. «Про операцію по репресуванню колишніх куркулів, кримінальників та інших антирадянських елементів».

За характером злочинів було виділено дві групи:

- 1) шпигунство (з безпосередньою «прив'язкою» до відповідних країн, для яких шукали інформацію);
- 2) антирадянська та контрреволюційна діяльність (зрада Батьківщині, терор, диверсії, шкідництво, повстанська діяльність, контрреволюційна агітація, інші злочини).

Таким чином, ключовим наслідком масових репресій на Миколаївщині було фізичне винищення найбільш активної та інтелектуальної частини людей та моральне розтління тих, кого терор не торкнувся. У суспільстві йшли доноси, взаємна підозрілість і страх. Маса людей брали участь у зборах і мітингах, вимагаючи страти «ворогів народу». За розмахом знищення населення власної країни сталінські репресії 20-30-их років ХХ століття не знають собі рівних у світовій історії. Вони залишилися в пам'яті людства під назвою Великого Терору. Документи державного архіву Миколаївської області яскраво характеризують цей жахливий період в нашій історії.

Михайлів Т. Є.,
аспірант кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЗМІНИ В СИСТЕМІ ЦЕНТРАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917–1920 рр.

За доби Центральної Ради в Українській Народній Республіці була створена й діяла вертикаль виконавчої влади. Її вищим органом був уряд, функціонували центральні органи виконавчої влади, які здійснювали керівництво мережею місцевих органів.

Процес становлення системи органів виконавчої влади Української Народної Республіки відбувався у три етапи, які були пов'язані з процесом набуття Україною державної самостійності. Відправною точкою цього процесу було виділення зі складу Комітету Центральної Ради Генерального Секретаріату як її виконавчого органу, що стало початком розмежування гілок влади в Україні.

Український уряд пройшов шлях від виконавчого органу громадської організації до кабінету міністрів суверенної держави й на момент державного перевороту номінально складався з 18 осіб. Нормативними документами, на основі яких провадилася робота уряду, були «Статут Генерального Секретаріату» та Універсали Центральної Ради.

Уряд Української Народної Республіки формувався на національно-партійній основі з кандидатів, яких висували політичні фракції Центральної Ради. Вона затверджувала склад уряду, а між сесіями – Мала Рада. Найбільший вплив на формування уряду мали УСДРП, УПСФ та УПСР. На першому етапі ці партії виступали єдиним блоком у боротьбі з Тимчасовим урядом за автономію України і протиріччя між ними ще не набрали кризового характеру. Після проголошення Української Народної Республіки ситуація суттєво змінилася. У результаті посилення політичних суперечностей партії не зуміли розробити спільну платформу діяльності уряду і напередодні державного перевороту урядова коаліція майже розпалась.

Організація генеральних секретарств розпочалась одночасно зі створенням Генерального Секретаріату. Але під час першого етапу через протидію Тимчасового уряду вони не мали у підпорядкуванні місцевих державних установ, а тому їх діяльність не виходила за межі співпраці з відповідними українськими громадськими організаціями.

Процес безпосереднього формування вертикалі виконавчої влади Української Народної Республіки розпочався після проголошення Української Народної Республіки. Генеральний Секретаріат став урядом фактично незалежної України, хоча цей статус офіційно не було закріплено. Генеральні секретарства перетворились на центральні органи виконавчої влади й розпочали організацію мережі своїх місцевих органів.

Організація системи місцевих органів виконавчої влади розпочалась після проголошення Української Народної Республіки шляхом підпорядкування уряду існуючих установ у межах України, які передбачалось українізувати й демократизувати. Українізація полягала у підпорядкуванні місцевих установ українському уряду, проведенні відповідної кадрової політики, впровадженні української мови в діловодство. Демократизація здійснювалася шляхом залучення до співпраці з урядовими установами представників громадсько-політичних організацій та за допомогою створення при установах профспілкових організацій з метою контролю за старою адміністрацією. Але в умовах дестабілізації суспільства цей підхід не дав бажаних наслідків.

Після проголошення IV Універсалу уряд розпочав підготовку адміністративної реформи, яка мала охопити всі ланки вертикалі виконавчої влади, пристосувати їх до нових умов. Передбачалося удосконалити склад уряду, уточнити компетенцію та структуру міністерств, уніфікувати їх штатні розклади, реорганізувати існуючі, а також створити нові місцеві установи. Цей процес був перерваний державним переворотом 29 квітня 1918 р.

Існуюча система органів виконавчої влади УНР, головним чином місцевого рівня, не дозволила уряду ефективно провадити в життя свою політику в регіонах. Причинами такого становища були як зовнішні, так і внутрішні чинники. До зовнішніх належить негативне ставлення до українського державотворчого процесу з боку Тимчасового уряду та ворожа політика Раднаркому РСФРР, яка призвела до війни.

До внутрішніх чинників належить:

1) неспроможність українських партій стати над вузькопартійними інтересами і надати пріоритет загальнонаціональним, внаслідок чого вони втратили владу;

2) відсутність чіткої програми формування місцевої влади і контролю над нею, запізнення з розробкою нормативної бази для діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів, неоперативність при їх створенні;

3) концепції перенесення центра ваги від урядових установ до органів місцевого самоврядування, демократизації органів виконавчої

влади місцевого рівня виявилися згубними в умовах дестабілізації суспільства й тільки поглиблювали останню;

4) недостатнє фінансування органів виконавчої влади місцевого рівня та партійний підхід при пошуках кандидатів на відповідальні державні посади. Останнє далось взнаки при намаганні пристосувати старі урядові установи до нової політики, яка мала національне та соціалістичне спрямування.

Невдача у створенні оптимальної для умов свого часу виконавчої вертикалі, яка була б міцною на всіх її структурних рівнях, стала однією з причин падіння УНР. Разом з тим, створення системи органів виконавчої влади УНР є позитивним наслідком українського державотворчого процесу, оскільки це стало важливим кроком на шляху утвердження національної державності. Воно виразно засвідчило прагнення українського народу до власної держави, реалізоване у конкретних процесах творення центральної й місцевої влади. У результаті ідея національної державності увійшла у свідомість народних мас, стала головним напрямом українського визвольного руху ХХ ст.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: Право

ПІДСЕКЦІЯ: Галузеві юридичні науки 1

<i>Багінський Д. С.</i> Порівняльна характеристика адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї	1
<i>Валецька О. В.</i> Підвідомчість справ, що виникають з трудових відносин.....	4
<i>Кобак М. В.</i> Історія принципів кримінального процесу	6
<i>Коваль А. А.</i> Напрями гармонізації законодавства щодо удосконалення механізму забезпечення прав людини у кримінальному судочинстві.....	9
<i>Колодочка О. Є.</i> Щодо деяких аспектів міжнародно-правового регулювання використання «зручного» прапора.....	12
<i>Кравченко І. А.</i> Щодо деяких аспектів адміністративно-правового статусу омбудсмена в Україні	15
<i>Лагода К. О., Тунтула О. С.</i> Викривлення практики ЄСПЛ національними судами при обранні запобіжних заході	17
<i>Лазарєва Н. М.</i> Податкові пільги	21
<i>Озерський І. В.</i> Пропозиції до проєктів МОНУ «Положення про експертизу підручників на паперових носіях» (2018 р.) та «Критерії експертизи шкільних підручників» (2018 р.)	23
<i>Панченко С. С.</i> Становлення системи захисту прав людини у ЄС.....	25
<i>Ткач Ю. Д.</i> Інноваційне розуміння базисного конституційного обов'язку держави	28
<i>Шаповалова О. І.</i> Визначення правової природи безоплатності при наданні правової допомоги	29
<i>Шевчук А. О., Каращук О. О.</i> Як не втратити своє право на ТМ: питання дострокового припинення дії свідоцтва на знаки для товарів і послуг	33

**ПІДСЕКЦІЯ: Теорія, історія, філософія, соціологія права;
порівняльне правознавство 36**

Ковальова С. Г. Правовий статус майстра у правовому просторі
середньовічного ремісничого цеху та міста (XII–XV ст.)..... 36

Лісна І. С. Сталінські репресії на території
Миколаївщини в 20–30-х рр. XX ст. 39

Михайлів Т. Є. Зміни в системі центральних
і місцевих органів влади в період становлення
української державності 1917–1920 рр. 41

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *Р. Грубкіна*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальньо-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 7.11.2019.
Формат $60 \times 84^{1/16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 2,79. Обл.-вид. арк. 2,52.
Тираж 15 пр. Зам. № 5871.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124від 05.04.2018.

